

Γάμος, ο. Στους Έλληνες του Πόντου πιο διαδεδομένος ήταν ο όρος "χαρό", που υπογράμμιζε το χαρμόσυνο τούτο γεγονός των ανθρώπων.

Προτιμήθηκε εδώ ο όρος "γάμος", επειδή κι αυτός δεν ήταν άγνωστος στον Πόντο, αλλά και διότι με τούτον τον όρο συνδέονται και άλλοι συναφείς όροι, σχετικοί με την όλη λειτουργία του θεσμού, π.χ. γαμ-στολος, γαμοκύρις, γαμπρός κλπ. (βλ. σχετ. λήμματα).

Η ιεροτελεστία του ποντιακού γάμου, η ιερότητα του συζυγικού δεσμού, η λαϊκή αντίληψη και πίστη στο ηθικό και κοινωνικό του περιεχόμενο ενσαρμονίζονται πλήρως με το ουσιαστικό περιεχόμενο του ορισμού του γάμου, που έδωσε ο Ερ. Μοδεστίνος: "γάμος είναι άνδρας και γυναικός συνάφεια, και συγκλήρωση του βίου παντός, θείου τε και ανθρώπινου δικαίου κοινωνία".

Τέλεση: Η ημερομηνία του γάμου καθορίζεται με το λογδοπαρμαν (βλ. λ.). Πέρα από τα προπαρασκευαστικά στάδια της τελευταίας εβδομάδας πριν από την Κυριακή του γάμου, η βασική διαδικασία του αρχίζει το Σάββατο βράδυ με τα δύο αντίστοιχα γλέντια στο σπίτι του γαμπρού και της νύφης. Το πρωί της Κυριακής ξεκινάει του γαμπρού τ'άλει (βλ. λ.) με επί κεφαλής και οδηγό τον γαμοκύρ' (βλ. λ.) για το νυφδοπαρμαν (βλ. λ.). Αν η νύφη είναι από το ίδιο χωριό, η πορεία του-^{γίνεται} τη/πέζη και έχει πανηγυρικό χαρακτήρα. Με το σκοπό "αχαστικόν" (βλ. λ.), επευφημίες και αλλασογμούς κινούν για το σπίτι της νύφης. Αν η νύφη είναι από άλλο χωριό, η γαμήλια πομπή είναι έφιππος.

Μετά το πόρσιμο της νύφης, η γαμήλια πομπή οδεύει προς την εκκλησία. Στα παλιά χρόνια, αν η νύφη ήταν από άλλο και μάλιστα μακρινό χωριό, η στέφη γινόταν απαραίτητα στο δικό της χωριό. Έπρεπε οι δικοί της να την δουν στεφανωμένη, πριν την παραδώσουν στα χέρια του γαμπρού. Σχετ. φράση: "Αστεφάνωτον κορίτς, πως εν' τρόπος νά' στείλωμ' στο σα ζένα;" (Αστεφάνωτη κοπέλα, πως να την στείλωμε στο ζένα!).

Πριν από τη στέφη, ο ιερέας απευθύνει στο γαμπρό το ερώτημα: "Αγαπός ατεν;" και προς την νύφη το ίδιο, "αγαπός στον;".

Με την καταφατική τους απάντηση προχωράει στη στέφη.

Μετά τα στεφανάκια, η γαμήλια πομπή πορεύεται προς το σπίτι του γαμπρού. Οι συγγενείς της νύφης "τ' αδελφές" (βλ. λέξη), παρεμβάλλουν στην πορεία τούτη διάφορα εμπόδια, για να την δυσκολέψουν. Θέλουν να υπογραμμίσουν πως δίνουν στον γαμπρό κάποιο πολύτιμο στοιχείο ζωής (τη νύφη) και επομένως πρέπει να ανολογισθεί τις ευθύνες του.

Με την άφιξη στο σπίτι του γαμπρού, η μάνα του υποδέχεται εγκάρδια τη νύφη της με τις φράσεις "έλα καλέσσα οικοκύρα... να είσαι στερεωμέντσα και προκομέντσα". Την φιλάει και της δωρίζει διάφορα χρυσάφια. Στη συνέχεια, η νύφη μπαίνει στο ιδιαίτερο δωμάτιο "νυφείον" (βλ. λ.).

Με την ατμόσφαιρα πάντοτε χαρμόσυνη, ακολουθεί το έθιμο της τελετής των δώρων, η χαρ' (βλ. λ.). Ύστερα βγαίνει η νύφη από το ιδιαίτερο δωμάτιο (νυμφώνα), για να στηθεί ο πρώτος χορός μ' αυτήν μετά τη στέφη. Πρόκειται για το "θήμισμαν" (βλ. λ.).

Στα ξημερώματα από την Κυριακή προς την Δευτέρα (ο ποντιακός γάμος διαρκεί τρεις μέρες) παίρνει τέλος ο ποντιακός γάμος με το χορό κοτσαγγέλ' (βλ. λ.). Φίλοι του γαμπρού με τον λυράρη (σε πολλές περιοχές μαζί κι ο γαμπρός με τη νύφη), λίγο μετά τα μεσάνυχτα, καίζονται και τραγουδώντας γυροφέρνουν μέσα στο χωριό και μαζεύουν κότες από συγγενικά σπίτια (σκόμη κισπό φιλικά), για να κάνουν μ' αυτές το τελευταίο γεύμα, που θα παραθέσει στα ξημερώματα της Δευτέρας η πλευρά του γαμπρού προς τους κοντινούς συγγενείς της νύφης (τ' αδελφές τη νύφης).

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: 1) Ιδίως στα παλαιότερα χρόνια, τη νύφη δεν τη διάλεγε ο γαμπρός αλλά ο πεθερός της. Η αυστηρή αυτή αρχή οδηγούσε συχνά σε βίαιες λύσεις. Το ερωτευμένο παλληκάρι αναγκαζόταν να κλέφει την κοπέλα που αγάπούσε. Γινόταν το φυγαδίσμαν (βλ. λ.). 2) Πολλές φορές η δήλωση των νεονύμφων μπροστά στον ιερέα ότι με τη θέλησή τους παντρεύονται ήταν εικονική και την έκαναν κάτω από ψυχολογική βία. Το γεγονός αυτό γινόταν αντιληπτό στην ευρύτερη

λαϊκή μάζα. Η ψυχολογική βία δημιουργούσε ψυχολογική αντίβια, η οποία, μη μπορώντας αλλιώς να αντιδράσει, γινόταν διαδόχημα της μούσας και ταυτόχρονα μήνυμα προς τον ιερέα:

Η Ψή την Ψην δνταν 'κι θελ', ποπά ντο στεφανώνεις;

δυο μαχαίρα δίστομα, εσύ φέρτε κι ανταμώνεις;

(όταν οι δυο ψυχές δεν αγαπιούνται, ποπά πώς στεφανώνεις;

μαχαίρια δυο δίστομα φέρνεις και ανταμώνεις.)

Το διάδοχημα τούτο της πουτιακής μούσας, μήνυμα που έπαιρνε ευρεία δημοσιότητα, ασκούσε ουσιαστική επιρροή στο μετριάσμο των αυστηρών αρχών και αντιλήψεων. Συνέβαλε στη διαμόρφωση επικεικότερης κοινής γνώμης για τη δικαίωση του ερωτικού αισθήματος των νέων.

3) Όταν η νύφη ανσχωρούσε από το πατρικό της σπίτι, παρόλες τις συγκλονιστικές στιγμές του αποχωρισμού, οι συμβουλές των δικών της και ιδίως της μόνας της προς αυτήν ήταν πολύ σκληρές: "Εσύ στώρα θα γίνεσαι άλλο σπλίτ". Εμείς να ανασπάλτε και να αγαπάς τον άντρα σ' και τα πεθερ κ' σ'". (θα κάνεις άλλο σπίτι. Εμείς να μας ξεχάσεις και ν' αγαπάς τον άντρα σου και τα πεθερικά σου). Μια τέτοια συμβουλή της μόνας, που σσφαλώς έκρυβε τον βαθύ πόντο του αποχωρισμού, υπογράμμιζε το καθήκον της νύφης να συμβάλει στη θεμελίωση του καινούργιου σπιτιφκού με τρόπο αυστηρό.

4) Ως προς τα κωλύματα για τη σύναψη γάμου ίσχυαν τα εξής: Συγγενείς από την πλευρά του πατέρα δεν μπορούσαν να συνάφουν γάμο. Αυτοί και μόνον αυτοί θεωρούταν συγγενείς εξ αίματος. Το κώλυμα ατονούσε, αν η συγγένεια των νεονύμφων ήταν πέρα του έκτου βαθμού. Περιορισμένα ήταν τα κωλύματα για τους συγγενείς από την πλευρά της μόνας. Εδώ, δεν μπορούσαν να παντρευτούν συγγενείς μέχρι τετάρτου βαθμού (πρώτα εξαδέλφια), αν και η αρχή αυτή κάποτε δοκίμαζε κάμψη.

5) Διάλυση γάμου γινόταν σε σπάνιες περιπτώσεις. Όταν τούτο ήταν ανσπόφευκτο, την διάλυση αποφάσιζε η Εκκλησιαστική Αρχή εκδίδοντας το διαζύγιο "χωρισμοχόρτ" (βλ. λ.).

Υπάρχουν και πολλά άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία του κοντινού γάμου, που προκύπτουν από σχετικά έθιμα και τραγούδια και που αποδεικνύουν την ιερότητα και το βαθύ κοινωνικό περιεχόμενο του θεσμού. Βλ. λεπτομερή ανάπτυξη του θεσμού, Γ. Ζερζελίδη, Ο γάμος στη Μασσαλία του Πόντου, Αθήνα 1971, Έκδοση Ποντιακής Στιγής και Σ. Παπαδόπουλου, Λεογραφικά Καρακούρτ, Δεύτερος τόμος, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 11 επ.

Στάθης Ι. Βυσταθιάδης

Γιακουστίδης Κύριος

Γεννήθηκε στην Τραπεζούντα το 1896 και μεγάλωσε στο χωριό Ίμερα της επαρχίας Ἀρδασσας υποδιοίκησης Κιμισχονός. Μετά το 7τόξιο σχολείο της Ίμερας συνέχισε τις σπουδές του στο Φροντιστήριο Τραπεζούντας επί 5 χρόνια, παίρνοντας το απολυτήριο με άριστα.

Με την οπισθοχώρηση των τσαρικών στρατευμάτων από την Τραπεζούντα το 1917 φεύγει στην Γρουζία του Καυκάσου. Το 1925 εξαιτίας των τότε ανώμαλων συνθηκών στη ζωή των Ποντίων πηγαίνει στην Περσία, για να επιστρέψει τον επόμενο χρόνο μέσω Καυκάσου στην Ελλάδα.

Το 1928 εγκαθίσταται στο χωριό Καταχά Κατερίνης, από όπου αρχίζει μια πλούσια δραστηριότητα ιδίως στους Γεωργικούς, Πιστωτικούς Συνεταιρισμούς της χώρας σαν αρχιλογιστής αλλά και σαν συνδικαλιστής.

Ανιδιοτελώς προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες σχεδόν σε όλα τα ποντιακά σωματεία της Θεσσαλονίκης, αλλά και σε διάφορους ιερούς ναούς. Γίνεται διευθυντής της Πανελληνίας Ένωσης Ποντιακών Σωματείων, Πρόεδρος της Φ. Αδελφότητας Ίμερσίων.

Καταπλήσσει ο σιωνόβιος αυτός αγαπητός και σεβαστός γέροντας με τον δυναμισμό και την αποδοτικότητα που τον διακρίνει, συμμετέχει πάντα στην οργάνωση των εκδηλώσεων της Η. Σουμελά αλλά και άλλων ποντιακών πνευματικών, κοινωνικών και φιλανθρωπικών εκδηλώσεων.

Επισκέπτεται συχνά τη Σοβιετική Ένωση, όπου έχει δυο αδελφές στο Πορτζόμ.

Για την προσφορά του στην Ποντιακή Ιδέα τιμήθηκε με πολλές τιμητικές διακρίσεις και μετάλλια.

Ἄδισσας Γεφύρι, το. Μικρή γέφυρα κοντά στο χωριό Ἄδισ-
σα (βλ. λ.) στο δρόμο ἀπὸ Ἀρδασσα πρὸς Αὐλίονα. ΓΙΑ τὸ χτίσιμό της
υπάρχει ὁ ἐξῆς θρύλος:

ΓΙΑ νὰ χτιστεῖ τὸ γεφύρι τῆς Ἄδισσας, ἔπρεπε νὰ θυσιάσῃτε στα θε-
μέλιά του ἡ γυναίκα τοῦ Πρωτομάστορα. Κατὰ τὸν θρύλο, ἡ γυναίκα αὐτὴ
ἦταν ἀδελφὴ ἐκείνης που θυσιάστηκε στὸ Γεφύρι τῆς Τρίχας (βλ. λήμ-
μα Γεφύρι τῆς Τρίχας). Τὸ σχετικὸ ἄσμα καταλήγει ὡς ἐξῆς:

Τρὶ' ἀδέλφω ἔμνες εμεῖς κι οἱ τρεῖς καταραμένοι:
Εἷνας ἔχτισεν τὴν Ἄδισσαν κι ἄλλε τὸ Δεβασίριν
κι ἐγὼ ἡ τρισκατάρτος τῆς Τρίχας τὸ Γεφύρι.

εμπρομαμμή, η. Βοηθός μαμής.

Η μαμμή σκούσε το επάγγελμά της με πρακτικό τρόπο. Χρησιμοποιούσε διάφορες μεθόδους, καμιά φορά περίπλοκες. Ήθελε οπωσδήποτε βοηθητικό χέρι. Από την ανάγκη των πραγμάτων χρησιμοποιούσε κάποιο πρόσωπο, το οποίο ενημέρωνε σχετικά και του μάθαινε σιγά σιγά τα μυστικά του επαγγέλματος.

Η μαμμή, για να αφήσει και διάδοχο στη θέση της, διάλεγε κάποιο επιτήδειο και τολμηρό κορίτσι, που συνήθως ήταν η κόρη της (μπορούσε να είναι κι ένα άλλο συγγενικό ή και ξένο), που το εξασκούσε καλά.

Την εμπρομαμμή ο κόσμος περιέβαλλε με εκτίμηση και σεβασμό κατά κανόνα. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις που η εμπρομαμμή προκαλούσε τα ειρωνικά σχόλια μερικών, που από τη φύση τους ήταν τα πηροχτήρια του χωριού: " Η εμπρομαμμίτσα διαβολή... γα... γου... ξαν..." (η εμπρομαμμή περνάει, πάλι γεννητούρια έχομε).

7
εμπροκάλλια, τα. Η σωματική ομορφιά της γυναίκας ειδικά στο σημείο που περιλαμβάνει το λαιμό κάτω από πηγούνι και τα στήθια. Τα εμπροκάλλια και η ομορφιά του προσώπου αποτελούν τη βιτρίνα του σώματος μιας γυναίκας.

Ο ωραίος λαιμός (συνήθως ο κώτασπρος) και τα κανονικά σε μέγεθος στήθια αποτελούν αρμονία ομορφιάς τέτοια, που μπορεί να τρελλάνει το παλικόρι από έρωτα.

Ξμένον επαλάωσαν, πουλόπο μ', τ' εμπροκάλλια σ',

19

έμπρημ', ο. Αυτός που στέκεται μπροστά, ο σύζυγος, ο αρχηγός και προστάτης της οικογένειας.

Ο χαρακτηρισμός του ανδρός σαν ηγέτη και προστάτη της οικογένειας συνδέεται με τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της. Στην ποντιακή πατριαρχική οικογένεια (βλ. Άημις " πατριαρχική οικογένεια ") ο αρχηγός της είχε πολλές εξουσίες αλλά και πολλές υποχρεώσεις. Η συμβολή του για την ευτυχία και προστασία της οικογένειάς ήταν μεγάλη και αποφασιστική.

Στεκόταν πάντα ο άντρας μπροστά " έμπρ' " σε κάθε περίπτωση. Αυτός είχε την πρωτοβουλία και πρωτοπορία για κάθε ζήτημα. Στεκόταν μπροστά σε κάθε ευθύνη. Ήταν η προστατευτική ομπρέλα της οικογένειας.

Η πρωτοπορία του ανδρός σε σχέση με τη θέση της γυναίκας φαινόταν κι από την εξής συνήθεια: Όταν το αντρώγυνο βόδιζε μαζί στο δρόμο, μέσα στο χωριό και αλλού, ποτέ ο άντρας με τη γυναίκα δεν βόδιζαν πλάι-πλάι. Προπορευόταν ο άντρας και ακολουθούσε η γυναίκα. Το πράγμα είχε ψυχολογική σημασία για τα μέτρα της εποχής. Το προβόδισμα του ανδρός προσέδιδε σ' αυτόν ιδιαίτερη τιμή και αξία, κάτι που η γυναίκα το δεχόταν με υπερηφάνεια. Έτσι εξηγείται η κραυγή στο μοιρολόγι της χήρας, που έχασε τον άντρα της: " έμπρημ'... έμπρημ'... εσύ σε τ'εχάθες κίαν', εγώ καλόν ημέραν 'κ'είδα.... έμπρημ'.... έμπρημ'...." (προστάτη μου.... από τότε που σ'έχασα, δεν είδα καλή μέρα).

ελέηση, η. Δέηση προς τον θεό, λιτανεία. Λαός και κλήρος με θρησκευτική έξαρση επικαλούνται τη βοήθεια του θεού, να παραμερίσει κάποιο κακό, π.χ., την ανομβρία, την τρικυμία κλπ. Πέρα από τη δέηση του ιερέα, είτε ταυτόχρονα με αυτήν, είτε αμέσως μετά, οι ευλαβείς Πόντιοι με το βλέμμα στραμμένο προς τον ουρανό και υψωμένο τα χέρια σπηύθουναν προς το θεό παρακλητικά τη λέξη: ελέηση!...ελέηση!...ελέηση!...

Η λέξη "ελέηση" χρησιμοποιούταν και στην καθημερινή ζωή ως εξής: Στην περίπτωση ανθρώπου με σκληρή συμπεριφορά προς κάποιον αδύνατο, ανασξιοπαθούντα κλπ., οι συγγενείς ή οι καλοί γείτονες του υπενθύμιζαν την ανάγκη να αλλάξει συμπεριφορά, να φερθεί με επιείκεια: ελέηση...ελέηση... δηλαδή να τον ελεήσει, προσθέτοντας "να ελιεί κι εσένα πα ο θεόν" (να ελεήσει κι εσένα ο θεός).

εξασθεμασιν (και εξαγορευμασιν) , το. Η πράξη της εξομολόγησης που κάνει ο ιερέας. Το βασικό περιεχόμενο της πράξης από την πλευρά του εξομολογούμενου προστά στον ιερέα είναι η πλήρης αποκάλυψη του εαυτού του. Πρέπει να αποκαλύψει όλες τις αμαρτίες που έκανε. Χωρίς αυτή την εξομολόγηση δεν μπορεί να κοινωνήσει.

Η αυστηρότητα του θρησκευτικού αυτού μυστηρίου συχνά προσιροεί στην πραγματικότητα. Έτσι, μερικοί προσέρχονται για εξομολόγηση με όχι και πολλή ειλικρίνεια. Δεν δηλώνουν στον ιερέα όλες τις αμαρτίες τους και καμιά φορά χαριτολογώντας εκμηστηρεύονται στους φίλους τους πως δεν τα είπαν όλα: " Τη σεβτόν ντ'εποίκα σο ζένον το χωρίον, έκρυφα ". (μια ερωτική μου πράξη δε φανέρωσα).

Η ποντισκή μούσα ελέγχει την αυστηρότητα του εξομολόγου ιερέα ως εξής:

Ποπά, ποπά, κατάρατε, ποπά καταραμένη,

'ξαβουρεύ'ς και τα κάρτασπα κι άλλο 'κι πάν'χορεύνε

(Καταραμένη ιερέα, ζημολογός τα κοριτσάκια και δεν πάνε πια στο χορό).

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που ο εξομολόγος ιερέας δείχνει κατανόηση. Ο εξομολογούμενος του τα φανερώνει όλα, έρωτες, χόδια κλπ. Ο ιερέας του τα συγχωρεί. Αυτό είναι - του λέει - της νιότης δικαιώματα.

Είπ'ατον τσουρμουλίματα, είπ'ατον σεβταλούκια,

είπ'εμε , συχωρώ στα, ατά είν'τσαχαλούκια.

εξωπότιν (και εξσπίτιν), το. Το τελευταίο ποτήρι του ποτού, που συνήθως το πίνει κανείς φεύγοντας κοντά στην πόρτα.

Το τελευταίο αυτό ποτήρι του ποτού πίνεται, για να υπογραμμιστεί ο δεσμός φιλίας και αγάπης του φιλοξενούμενου με το σπίτι, όπου προηγουμένως έφαγε και ήπια, δισσκέδασε μέσα σ' ένα περιβάλλον οικείο και πολιτισμένο. Φεύγοντας ο φιλοξενούμενος και πριν δρασκελίσει το κατώφλι του σπιτιού, πίνει το τελευταίο ποτήρι ποτού λέγοντας: " Ας πίνω και σούτο το ποτήρ' .Τ' οσπίτν' έσουν πάντα ευλοημένο να εν' " (Πίνω και το τελευταίο ποτήρι, νόνοι πάντα ευλογημένο το σπίτι σας). Επειδή το ποτό ανοίγει τα μυστικά της καρδιάς και φέρνει πιο κοντά τους ανθρώπους, η αναχώρηση του φιλοξενούμενου και η αποχώρησή του από το φιλόξενο σπίτι πρέπει να συνδυαστεί με τη συνέχεια της ευτυχίας, που έδωσε το ποτό.

το έγκλη
 δάνος, το θεσμός στη ζωή των Ποντίων ιδίως του χωριού. Αφορούσε το δανεισμό συνήθως πραγμάτων, σπάνια χρημάτων. Ήταν φυσικό, να στερείται κανείς σε μια ορισμένη στιγμή, μέρα ή και ορισμένη εποχή κάποιο πράγμα. Απευθυνόταν στο γείτονα και το ζητούσε δανεικό.

Το δανειζόμενο μπορούσε να είναι καταναλωτικό αγαθό, π.χ., ένα τσουβάλι στάρι. Ο δανειζόμενος το επέστρεφε μέσα σε εύλογη κατά τις περιστάσεις προθεσμία. Μπορούσε να δανειστεί η νοικοκυρά ένα φωμί από τη γειτόνισα, ένα μπουκάλι γάλα, ένα ποτήρι λάδι κλπ. Η ~~ελάχιστη~~ ποιότητα, σκόμη και η ποσότητα, του δανεικού πράγματος δεν αποτελούσε αντικείμενο ελέγχου. Υπήρχε εντιμότητα και καλή πίστη σ' αυτές τις συναλλαγές.

Το δάνος λειτουργούσε και για τη χρήση πράγματος. Δανειζόταν, π.χ., κάποιος το σλέτρι του γείτονα, για να το χρησιμοποιήσει μια δυο μέρες στο χωράφι. Εδώ δεν υπήρχε η έννοια του ανταλλάγματος. Ο γείτονας χρησιμοποιούσε το ξένο σλέτρι δωρεάν. Αν κάποτε κι αυτός θα παραχωρούσε το δικό του σλέτρι σε άλλον γείτονα ή και στον ίδιο, αυτό ήταν μια καινούργια πράξη καλής γειτονίας και κατανόησης στα πλαίσια της αγροτικής ζωής. Ο δανεισμός λοιπόν πράγματος για χρήση αποτελούσε ένα είδος αλληλοβοήθειας και αλληλοσυμπάρστασης.

Το δάνος σαν θεσμός, καθιερωμένος από εθιμικούς κανόνες, βασιζόταν στη λαϊκή ~~και~~ συνείδηση για την υποχρεωτικότητα και αναγκαιότητά του. Οι σπάνιοι παραβάτες του δέχονταν τα πυρά του κοινωνικού λέγχου και εκτίθονταν σαν πρόσωπα ανυπόληπτα στη χλεύη όλου του κόσμου.

Εβραϊός, ο. Εκτός από το εθνικό όνομα Εβραίος, η λέξη, σύμφωνα με την κοντιακή λαϊκή αντίληψη, εκφράζει και τις εξής μεταφορικές έννοιες: 1) χαρακτηρίζει τον πεισματάρη.

Φρ. " Έστεσες τα ινάτ' όμον Εβραίος " (πεισματώθηκες σαν Εβραίος) ,
2) χαρακτηρίζει έντονα τον παραβότη των αρχών και κανόνων της Χριστιανικής Εκκλησίας, τον αντίχριστο. Ο παραβότης αυτός θεωρείται ταυτόχρονα και πολύ σκληρός άνθρωπος. Γι' αυτό σκριβώς συνδυάζονται συχνά οι δυο έννοιες στην περίπτωση μιας πολύ σκληρής και προκλητικής συμπεριφοράς. Φρ. " Πώς 'κ' εντρόπες κι' εποίκες σοίκον πρόμανί. Πάι, τον Χριστόν π' εστούρσες. " (~~Πώς εντρόπες κι' εποίκες σοίκον πρόμανί. Πάι, τον Χριστόν π' εστούρσες. " (~~
~~Πώς εντρόπες κι' εποίκες σοίκον πρόμανί. Πάι, τον Χριστόν π' εστούρσες. " (~~
Με την πράξη σου, το Χριστό στούρσες.)).

Ειδικότερα ως προς την αντιχριστιανική έννοια του όρου, η κοντιακή μούσα δίνει μια συγκεκριμένη απόδειξη για την κατακεραύνωση του βλάσφημου.

Ν' αηλί εσέν γετίμογλη, πατούρεφες σο χρέος,
βλαστήμεσες, βλαστήμεσες, εγέντς όμον ' Εβραίος.

(Αλί σε σένα δυστυχή, βουτήχτηκες στο χρέος,
βλαστήμησες, βλαστήμησες, έγινες σαν Εβραίος)

5
Ἐλλενος (καὶ Ἐλλενας), ο. Ἐλληνας. Στον Πόντο γιὰ τὴν ἰδι-
ότητα τοῦ Ἑλληνα υπήρχε καὶ ὁ ὄρος " Ρωμαίος, Ορωμαίος... Ρωμαίος
χριστιανός ". Ἐλλενός καὶ Ρωμαίος ἦταν ἓνα καὶ τὸ αὐτό.

Στιχ. Ἡ κὸρ' μσεύ' Ἐλλενικῶ, Ρωμαίικα παλληκάρια.

Οἱ Πόντιοι οὐνόμαζαν τοὺς εαυτοῦς των καὶ Δρακέλλενους καὶ Τραντέλ-
λενοὺς βλ. λ.

4

γ α β δ ν σ , η. Ξύλινα σφαιροειδές δοχείο με ξύλινο επίσης καπάκι.
Εχρησιμοποιείτο για τη διατήρηση βουτύρου, ιδίως από τις τσοπάνισ-
σες πάνω στα βουνά. Υποκορ. γαβανόπου, το - μεταφορ. για άνθρωπο που
έχει μυαλό μικρό, που λέγεται και γαβανοκέφαλος.

γ ε ν ν ε μ α σ έ α , η . (και γεννημασέα). Γέννημα, γόνος. Η λέξη
 χρησιμοποιείται μόνον υβριστικά, π.χ., με τις φράσεις " σκύλλ' γεννη-
 μασέα, γαϊδάρ' γεννημασέα, τσουνας γεννημασέα κλπ. ", δηλαδή γέννημα
 σκύλου, γαϊδάρου, σκύλας κλπ. Με τη βαριά τούτη ύβρη καθυβρίζεται
 στο πρόσωπο του υβριζόμενου ολόκληρη η γενιά του, η καταγωγή του.
 Γι' αυτό σφιχτός οι υβριστικές αυτές φράσεις προκαλούν έντονους καυ-
 γάδες όχι μόνο ανάμεσα στους διαπληκτιζόμενους, ~~και~~ αλλά και στις
 οικογένειές τους, καμμιά φορά και σε όλους τους εκατέρωθεν συγγενείς,
 με αποτέλεσμα ο καυγός να παίρνει όψη παραταξιακής μάχης.

γερανόφορος, η. Αυτός που φοράει ένδυμα σε χρώμα βαθύ γαλάζιο, μπλέ. Γερανόφορος είναι συνήθως η κόψη από τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας της γυναίκας. Το σκούρο τούτο χρώμα της ενδυμασίας υπογραμμίζει τη σοβαρότητα του προσώπου και το σεβασμό προς αυτό.

Στην κοντινή κοίτηση ως γερανόφορος αναφέρεται συχνά η μάνα. Το τραγούδι του Ληρίτα, που αναφέρεται στην αρπαγή της γυναίκας του από τους Σαρακηνούς και την απελευθέρωσή της, καταλήγει με τους παρακάτω στίχους:

- Μπροστά που έρτ' ο καβαλάρης, ομοιάζ' να έν' ο κύρη μ',
 κι εκείν' οι μαύρ' οι σλογάντ', ομοιάζ' να είν' τ' αδέλφ' μ'
 κ' εκείν' η γερανόφορος, ομοιάζ' να έν' η μάνα μ'.

- Μοιάζει με τον πατέρα μου μπροστά ο καβαλάρης,
 θαρρείς κι είναι τ' αδέλφια μου οι σλογάνδες πίσω
 και παραδίπλα η μάνα μου, ντυμένη στα γαλάζια.

γ λ υ κ ο λ ά τ ζ ε μ α ν , το. Ομιλία γλυκειά, λόγος ευγενικός. Ο ευ-
 προσήγορος τύπος στον Πόντο είχε τη γενική εκτίμηση. Δεν προκαλού-
 σε σπλάς συμπάθειες. Αυτός μπορούσε με το "γλυκοκαλάτζεμον στ' να
 συνεφέρει τον θυμωμένο και οργισμένο, " να φέρ' στον σε συγκολά τ' "
 Παροιμ. " Με το γλυκοκαλάτζεμον τ' οφίδ' πα εβγάίν' σε σο τρυπίν "
 (Η γλυκειά ομιλία βγάζει και πα φίδι από την τρύπα).
 Παρ. βγ. Γλυκοκαλάτζεμτος = γλυκομίλητος .

γ ν σ φ ί ν , το. (και γναθίν). Η γνάθος. Στην ποντιακή διάλεκτο χρησιμοποιείται συνήθως ο πληθυντικός " γναφία, τα ", που σημαίνει όλο το πρόσωπο. Φρ. " Δίγω σε έναν απέσ'σα γναφία και ταγουτεύω τα τζεγκέδες ισ' " (σου δίνω μια στο πρόσωπο και σου διαλύω τις σιαγόνες).

4
γομάρι (εν) , το. ~~Βάρβα~~ φόρτωμα πλοίου, φορτίο ζώου. Μεταφορ. Βαριά
υποχρέωση, ευθύνη. Φρ. " Έχω εφτά μικρά παιδιά, το γομάρι μ' βαρύν
εν' " (Έχω εφτά παιδιά, βαριά είναι η ευθύνη μου). " Τρία γομά-
ρα ξύλον έφαεν " (ξυλοφορτώθηκε για καλό).

3

γ ο ν α τ ο κ λ ι σ ί α , η . Γ ο ν υ κ λ ι σ ί α .

Πέρα από το καθαρό θρησκευτικό νόημα που έχει η γονατοκλισία σαν ευλαβική πράξη, στα πλαίσια της ποντιακής παραδοσιακής ζωής δίνει σφομγή για την εκδήλωση σισθημότων και στοχασμών. Η υπερβολή ενός εκκλησιαζόμενου, π.χ., να κάνει πολλές γονατοκλισίες προκαλεί καμμιά φορά αντιδράσεις. Έτσι, η υπερβολή αυτή χαρακτηρίζεται κάποτε σαν υποκρισία. Δεν λείπει και η μακογλωσσία: " Απέσ' σην εγκλίσαν γονατοκλισίας και έξ' μερέαν... " (μέσα στην εκκλησία γονυκλισίδες και έξω από την εκκλησία...).

Η ποντιακή μούσα, από τη μια, ελέγχει την υπερβολή του ιερέα που τιμωρεί, π.χ., μια κοπέλλα με την ποιμή πολλών γονυκλισιών κι από την άλλη, εγκωμιάζει την πράξη της γονυκλισίας από κοπέλλα.

Έξμσν' πε τον Ήνεματικόν, να μη δί' σε κανόνσγ:

Εξήντα γονατοκλισίδς εμπροστέ σην εικόνα.

Το ερωτευμένο παλικόρι τραγουδώντας το παραπάνω δίστιχο παροτρύνει την αγαπημένη του να πει φέματα στον εξομολόγο ιερέα, γιατί αυτός με την αυστηρότητά του, αν ακούσει την αλήθεια (τον ενδεχόμενο παράνομο έρωτα), θα την τιμωρήσει με τη βαριά ποιμή των εξήντα γονυκλισιών μπροστέ στην εικόνα.

Ένα άλλο παλικόρι, αντίθετα, χάρεται και καμαρώνει την αγαπημένη του την ώρα που κάνει τη γονυκλισία της.

Όντες φορείς και ν' αναλλάεις και πας σην εγκλίσαν,
κουρπών να ένουμαι ντ' εφτός τη γονατοκλισίαν.

Σαν ντύνεσαι τα γιορτερά και πας στην εκκλησία,
καμαρώνω
θα σε χάρω/τη χάρη σου με τη γονυκλισία.

γωνία, η. Ογκόλιθος - ακρογωνιαίος λίθος που σχηματίζει γωνία τ οίχου. Μεταφορ. Το μεγάλο βόρος. Φρ. Ολδεν γωνέαν έσκωσεν (σήκωσε πελώρια πέτρα, δηλαδή μπόρεσε να ανθέξει κάτω από μεγάλο βόρος). Η παροιμιακή φράση σε ύφος λογοπαιγνίου " Γωνέα γίνον και γονέος να μη γίνεσαι " (κάλλιο να γίνεις πέτρα παρά γονιός) λέγεται από γονείς που πικραίνονται από τα παιδιά τους.

4

γ α ρ α λ ί σ μ α ν, το. Δυνατή και γοερή κραυγή. Την βγάζει το
βρέφος με φοβερούς πόνους, αλλά και ο μεγάλος εξαιτίας κάποιου τρα-
γικού περιστατικού, φρ. " Ήγαλαδίξεν κ' εγόμεσεν τον κόσμον λαλίας "
(γι' αυτόν που φωνάζει σπασκτικά).

α χ π α σ τ ι κ ό ν, το . Σκοπός ~~είναι~~ τραγούδι του κοντιακού γάμου,
σε ρυθμό ~~δίστιχου~~ αργού διπλάτ (βλ.λ.)

Παίζοντας ο λ η θάρης του σκοπού αυτών και τραγουδώντας του γαμπρού
τ' α λ έ ι (βλ.λ.) ξεκινούν για το κέρσιμο της νύφης.

Έρχουμαι, ρίζα μ', έρχουμαι, έρχουμαι μη κομπών' τς με,
τα στράτες είναι στέβαρδ, τη κόκου μη σκοτών' τς με.

Πουλδίκι μου ξεκίνησα ναρθώ, μη με γελάσεις,

οι στράτες είναι δύσκολες, κόρη, μη με πληγώσεις.

Το ξεκίνημα για το νύφδοπαρμον (βλ.λ.) γίνεται πανηγυρικά. Σε δ-
λη τη διαδρομή, μέχρι το σπίτι της νύφης, η παρέα του γαμπρού τραγου-
δεί διάφορα χαρούμενα δίστιχα, δίνοντας ιδιαίτερο τόνο στη χαρμόσυνη
ατμόσφαιρα με διάφορες επευφημίες και ζητώκρουγές.

γούλα, η. (από το λατ. GULA). Ο λαιμός. Μεταφ. η λαιμαργία.

Φρ. "Ἐη γούλα σ' ἔκ ερρούζεν" (Ἦσ μη σε νοιάζει). - "Ἡ γούλα σ' κι ἡ προίκα σ'" (Για εκείνην που νοιάζεται μόνον τι θα φάει και τι θα βάλει στην πύργα). - "'Κ ελέπς στον... εμακρογουλίσσεν..." (Δεν τον βλέπεις... έμανε μικρὸ λαιμό, δηλαδή προσπαθεῖ από περιέργεια μα σιούσει τι λένε οι ἄλλοι). Παράγωγα : γουλέας (λαιμαργός).